

Notulen Expert Meeting

‘Capacity Building Traject Peacebuilding for Women on the Moluccas

Ambon, 10-12 maart 2008

Maandag 10 maart 2008

Opening:

"Geachte dames en heren...!!

Salam Sejahtera, Ass.wr.wb...,

Wij zijn erg blij en dankbaar dat u allen deze driedaagse expert meeting (workshop) met ons wilt volgen.

Kennismaking met VvVM:

Graag stellen wij ons eerst aan u voor: dit is Etha Ohoiwutun, afkomstig uit Kei en lid van ons bestuur. Mijn naam is Farida Pattisahusiwa-van Bommel, voorzitter van Vrouwen voor Vrede op de Molukken (VvVM). De doelstelling van VvVM is tweeledig, zowel gericht op de Molukse gemeenschap in Nederland als de bevolking van de Molukken zelf. Al onze activiteiten zijn gebaseerd op interreligieuze samenwerking en dialoog. Wat we zoal vanaf de oprichting van onze organisatie hebben gedaan, is te lezen in onze brochure.

Doelstelling van deze Expert Meeting (Workshop):

Wij willen een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het maatschappelijk leven in de Molukken en initiatieven nemen op verschillende terreinen om deze ontwikkeling te ondersteunen. We zijn ons ervan bewust dat hiervoor een langdurig proces nodig zal zijn. Daarom moeten we weten waar we staan, wat onze positie is en waar we naar toe gaan. De doelstelling van deze driedaagse Expert Meeting is om een programma te ontwikkelen in het kader van *capacity building* voor vrouwen ten behoeve van de ontwikkeling van de Molukken. We hopen dat onze verwachtingen zullen uitkomen. We hebben voor deze data gekozen omdat deze samenvallen met Internationale Vrouwendag op 8 maart 2008.

Waarom zijn vrouwen erg belangrijk ?

In het algemeen zijn vrouwen en kinderen in conflictgebieden de eerste slachtoffers. Misschien weet u dat de VN een resolutie heeft opgesteld die door alle lidstaten is ondertekend, waarin acht *Millennium Development Goals* (MDG's) zijn opgenomen ter bestrijding van armoede en honger, verbetering van het onderwijs en gezondheidszorg, en ter versterking van de positie van vrouwen. Dit akkoord zou over de hele wereld in praktijk moeten worden gebracht in het jaar 2015.

Daarom hebben vier Molukse organisaties in Nederland, waaronder VvVM, een alliantie gevormd om dat programma specifiek voor de Molukken te ondersteunen.

Doelstelling van het programma:

De algemene doelstelling is om vrouwen te stimuleren om hun rol in het maatschappelijk leven te versterken, o.a. op economisch en politiek gebied en in de interreligieuze samenwerking en dialoog. Op deze manier kunnen de verhoudingen tussen mannen en vrouwen worden verbeterd, met het oog op gelijke rechten voor beiden, op basis van gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid. Het is algemeen bekend dat vrouwen die een opleiding hebben gevolgd hiermee niet alleen een betere positie voor zichzelf bereiken, maar ook de volgende generaties een dienst bewijzen. Door verder te leren krijgen we de gelegenheid om goed onderwijs te volgen, aandacht te besteden aan gezondheidsaspecten en goede banen te krijgen. Daarnaast gaat de (dagelijkse) levensstandaard omhoog en kunnen we beter voor onszelf en onze gezinnen zorgen. Een belangrijk aspect is dat vrouwen worden

gezien als belangrijke actoren in het maatschappelijk leven, zodat zij niet langer als slachtoffer maar als gesprekspartner worden gezien bij het nemen van beslissingen.

VN-Resolutie 1325 en vrouwen in de Molukken

Op 31 oktober 2000 heeft de Veiligheidsraad van de VN een resolutie uitgebracht over vrouwen in conflictsituaties en hun rol in het vredesproces op internationaal niveau. Deze resolutie is onder meer gericht op het versterken van de positie van vrouwen in het vredesproces, het zoeken naar oplossingen om de vrede en veiligheid te herstellen. Zoals Kofi Annan heeft gezegd: "**We can no longer afford to minimize or ignore women.**"

Vrouwen in de Molukken

De ontwikkeling van vrouwen in de Molukken is één van onze prioriteiten. Wij geloven dat vrouwen en maatschappelijke organisaties een belangrijke rol spelen in het maatschappelijk leven en een bijdrage leveren aan het versterken van de burgerbevolking in de Molukken. Daarom hebben zij behoefte aan trainingen op het gebied van politiek en moet het onderwijsniveau worden verbeterd. Om de plannen uit Resolutie 1325 te verwezenlijken, moet er ook getracht worden om vrouwen bewust te maken van hun rol. Deze rol wordt steeds sterker door hun ervaringen tot nu toe bij het oplossen van conflicten. Ook *capacitybuilding* en andere methodes die het versterken van de rol van vrouwen stimuleren zijn erg belangrijk. Op 8 september 2007 hebben wij samen met drie andere Molukse organisaties in Nederland een Expert Meeting georganiseerd met het thema 'gender en vredesopbouw'. Deze Expert Meeting op Ambon is het vervolg van die bijeenkomst:

- **Het ontwikkelen van capaciteiten van vrouwen**
Wij hopen met het resultaat van dit programma de capaciteiten van vrouwen te vergroten zodat steeds meer vrouwen deel uit kunnen gaan maken van de ontwikkeling van het maatschappelijk leven op dit moment en in de toekomst. Het is erg belangrijk dat vrouwen een stem hebben bij het gezamenlijk oplossen van problemen en het nemen van beslissingen. Het zou ook erg goed zijn als vrouwen ook deelnemen aan het nemen van beslissingen op het gebied van *adat istiadat*¹.
- **Interreligieuze dialoog in het kader van ontwikkeling van de Molukken**
Om opnieuw een gezamenlijk leven op te bouwen na het conflict is deelname van alle lagen van de bevolking onontbeerlijk. Zowel vrouwen als mannen moeten bewust bijdragen aan het herstellen van de vrede in de samenleving. We moeten op een kritische manier de achtergronden en problemen die ons aangaan in kaart brengen zodat het vredesproces in de Molukken is gebaseerd op een context van interreligieuze samenwerking en zoveel mogelijk respect voor de onderlinge verschillen.

Campagne in Nederland

Wij hopen dit programma te verbinden met onze campagne in Nederland, nl.: de *Millennium Development Goals* en Resolutie 1325 waarbij de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking heeft gezegd dat de aandacht volledig gericht moet zijn op het versterken van de positie van vrouwen in conflict gebieden. Daarom is deze Expert Meeting erg belangrijk.

Verwachtingen voor de Expert Meeting (Workshop) op Ambon

Wij hopen dat dit programma goede resultaten zal opleveren, zowel in de Molukken als in Nederland. Wij hopen ook dat deze Expert Meeting ervaringen, inzichten en lessen zal opleveren waarmee we concrete werkplannen kunnen maken. U allen in deze workshop bent

---

¹ traditie; gewoonten en gebruiken

de experts die zullen bepalen welke activiteiten er moeten plaatsvinden om de maximale resultaten te halen uit ons vervolgprogramma.

Wij zijn ons ervan bewust dat voor verbetering van de positie van vrouwen in de Molukken een langdurig proces nodig is, dat alleen kan slagen dankzij motivatie, commitment en beslissingen van zowel vrouwen zelf als van mannen. Daarom zal VvVM u steeds blijven steunen.

Wij stellen uw aanwezigheid erg op prijs en spreken daarvoor onze dank uit. Wij wensen de vrouwen in de Molukken succes toe.

Dank jullie wel,
Salam Sejahtera, Ass. Wr.wb..."

Openingspeech door mevrouw Farida Pattisahusiwa, voorzitter VvVM

"Goedemorgen en welkom allen, in het bijzonder Farida en Etha van VvVM uit Nederland..."

Ik dank VvVM voor jullie aanwezigheid en steun, ik dank ook alle aanwezige deelnemers, vertegenwoordigers van de regionale overheid, non-gouvernementele organisaties (ngo's), het hoger onderwijs, politieke partijen, religieuze en maatschappelijke organisaties etc. Een belangrijk thema in verband met de Molukken zijn de slachtoffers en de gevolgen van het conflict. Als we naar Resolutie 1325 kijken, zien we dat ook de VN van mening is dat vrouwen en kinderen de grootste slachtoffers van conflicten zijn. En waarom noemen we deze bijeenkomst een Expert Meeting? Omdat wij allen experts zijn op het gebied van verschillende problemen die te maken hebben met vrouwen. We hopen dat onze ervaringen uit het veld een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het proces. We kunnen aan de deelnemerslijst zien dat er vertegenwoordigers aanwezig zijn uit Tanimbar, het Zuid-westen², Aru, Kei, Haruku, Lease, Seram, Buru, Ambon en Nederland.

De alliantie in Nederland, bestaande uit Titane, het Steunpunt Educatie, het Museum Maluku en VvVM heeft samen met het Baileo-netwerk een commitment om iets te doen voor de Molukken, waarbij Molukse vrouwen en de samenleving in het algemeen het enige belang is. Het belang van deze bijeenkomst, waarnaar we streven en hopen in te slagen, is om te bepalen welke activiteiten en programma's strategisch en bruikbaar zijn voor vrouwen in de Molukken. Dit is het beginpunt, wat zijn eigenlijk de strategische behoeften van vrouwen in de Molukken en wat kunnen wij doen.

Wat betreft Humanum, wij zijn een instelling met één belangrijke doelstelling, namelijk het verbeteren van de positie en de rol van vrouwen. Wij zijn bovendien lid van het Baileo Maluku-netwerk, dat is verspreid over Tanimbar, Aru, Zuidoost-Molukken, Lease, Ambon en Buru. Dit netwerk is al actief sinds 1988 en heeft zich ontwikkeld vanaf 10 december 1993. In 1992 verscheen er een boek met de titel *Orang-Orang Kalah*³, op basis van een onderzoek en ervaringen van Baileo in de jaren 1988-1992. We kwamen tot deze titel vanwege het feit dat we de natuurlijke energiebronnen wel hebben, maar hier geen toegang en controle over hebben. De onderzoeksresultaten hebben geleid tot een seminar, waarna het mandaat ontstond om het Baileo Maluku-netwerk op te zetten. Dit netwerk is dus niet door ngo-activisten opgezet, maar door vooraanstaande *adat*leiders, onder wie het dorpshoofd van Watlaar, wijlen de heer Rahail en de heer Bert Ririmase op Haruku. Zij waren de beschermheren van Baileo.

² noot vertaler: van de Molukken.

³ De Verliezers

Deze twee personen waren onderdeel van de groep *adat*leiders die aanwezig waren, van Halmahera tot Aru, en die het netwerk het mandaat hebben gegeven om iets te doen aan de versterking van de *adat*gemeenschap in de Molukken.

De alliantie uit Nederland heeft al een aantal keren tijdens hun bezoek aan Ambon de regionale overheid en het parlement van de Molukken bezocht, en is daar goed ontvangen. Daarom hopen wij dat wij allen een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan deze bijeenkomst om de Molukken verder te ontwikkelen, omdat dit een mandaat van ons allemaal is. We hopen naar de toekomst te kijken met dezelfde idealen en gezichtspunten. Het is ook ons mandaat om na het conflict te kijken op welke manier we de lokale autonomie kunnen uitbreiden, waarbij we het perspectief van conflictoplossing in het oog houden. Dit perspectief is in de huidige situatie in de Molukken namelijk van belang; we moeten de veranderingen die hebben plaatsgevonden na afloop van het conflict in acht nemen. We moeten meer nadruk leggen op bespreken van het feit dat vrouwen slachtoffer zijn geworden van het conflict. Het Baileo Maluku-netwerk is actief op Aru, Kei, Haruku, Lease, Seram, Buru en Ambon. En als één organisatie binnen Baileo mensen uitnodigt, dan gebeurt dat namens alle leden van het netwerk. Daarom heten wij u mede namens VvVM van harte welkom en hopen dat wij met elkaar strategische resultaten kunnen bereiken voor de vrouwen in de Molukken. Ons proces zal worden voortgezet door VvVM in Nederland in de vorm van een seminar waarin de resultaten zullen worden besproken. Onze broeders en zusters in Nederland zijn zich er van bewust dat wij in de Molukken de problemen hier het best kennen. Veel succes, en hopelijk leveren we een belangrijke bijdrage ten behoeve van de vrouwen in de Molukken. “

Tweede speech (tevens officiële opening) van de Expert Meeting door de heer George Corputty – secretaris-generaal van het Baileo Maluku-netwerk; algemeen coördinator van Humanum⁴:

.....oo0oo.....

Korte kennismakingsronde:

De afzonderlijke deelnemers stellen zich voor waarbij zij hun naam en afkomst noemen (zie bijlage).

---

⁴ Himpunan Maluku Untuk Kemanusiaan: Molukse humanitaire organisatie

Seminar I (10.00-13.20 Wit⁵)

Onderwerp: **Studie naar ontwikkelingsplanning in relatie tot grondrechten voor vrouwen** (door: mevrouw ir. Senda Titaley/Pupela, MT – planningsdeskundige & voormalig hoofd Planningsbureau Molukken – 2005, nu actief als directrice van het Peace Truth Development Programma)

Seminar II (14.00 – 17.00 Wit)

Onderwerp 1: **Studie naar ontwikkelingsimplementatie in relatie tot grondrechten voor vrouwen** (door: mevrouw drs. Olicia Ch. Latuconsina/Salampessy – vice-burgemeester van Ambon)

Onderwerp 2: **Wetenschappelijke studie naar Gender Mainstreaming in relatie tot Grondrechten van Vrouwen** (door drs. Feky Manuputty – docent Sociologie aan de Faculteit Sociale en Politieke Wetenschap van de Universitas Pattimura Ambon-Maluku)

Moderator:

Mevr. Lies Marantika/Mailoa, Sth, Mth – docent aan de Faculteit Filosofie van de Universitas Kristen Indonesia Masluku, vrouwenactiviste, Raad Baileo Maluku-netwerk.

(voor de artikelen zie bijlagen)

.....oo0oo.....

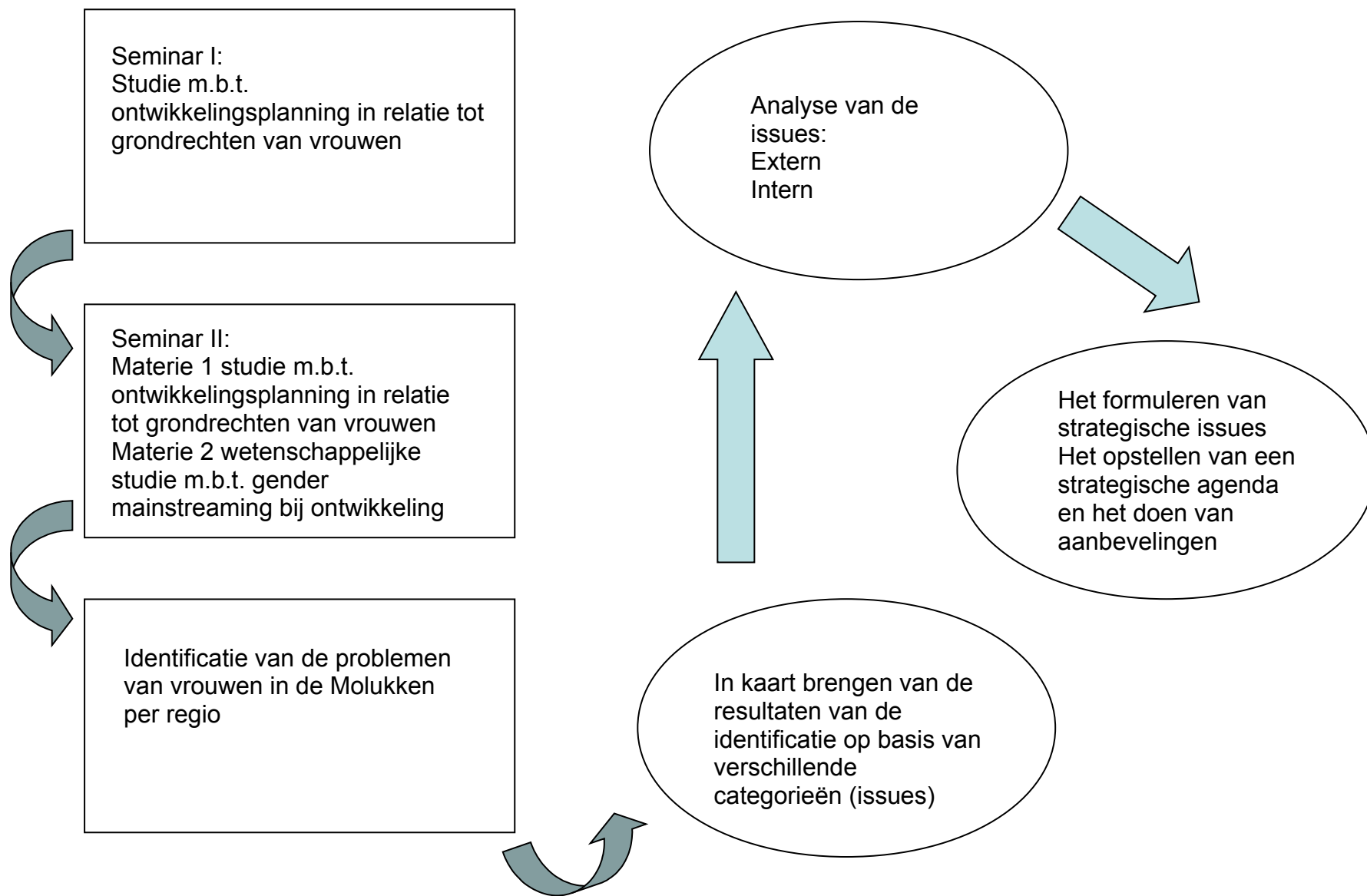
Facilitator:

George Corputty geeft een toelichting op het stroomschema van de Expert Meeting voor de komende drie dagen (zie afbeelding 1).

---

⁵ Waktu Indonesia Timur: lokale tijd in zone Oost-Indonesië

Illustratie 1: stroomschema expert meeting

Dinsdag, 11 maart 2008

Facilitator:

Wij zullen beginnen met ons proces om een beeld te krijgen van de problemen van vrouwen in de Molukken.

Identificatie van de problemen van vrouwen in de Molukken per regio

Probeer te identificeren op basis van regio/gebied:

Lease

Buru

Maluku Tenggara Barat & Selatan Daya

Seram

Ambon

Zuidoost Molukken

Aru

Wat wordt er geïdentificeerd:

Met welke problemen of vraagstukken hebben vrouwen te kampen ?

Wat wordt er gedaan om de problemen op te lossen ? (vermeld door wie dit gebeurt)

De deelnemers maken een identificatie van de problemen middels een benadering van de afzonderlijke gebieden.

(Gezamenlijk kijken naar de documentaire *Ketergantungan Pada Makanan Siap Saji*⁶) als inleiding op de groepsdiscussie op basis van regio over "identificatie van problemen van vrouwen in de afzonderlijke gebieden".

---

⁶ de afhankelijkheid van kant-en-klaar voedsel

Groep Ambon:

(Jemmeke Amahoru, Inge Reliubun, Gamar Wakanno, Adja Ohorella, Syul Pellu, Ike Rolobessy, Ayu Hasanusi)

Identificatie van de problemen van vrouwen op Ambon	
Thema	Identificatie van de problemen
1. Huiselijk geweld	- economisch geweld - seksueel geweld - fysiek geweld - psychisch geweld - zienswijze, bewustzijn en vaardigheden van vrouwen (informeel)
2. Onderwijs	- beperkte vakkennis van vrouwen - beperkte seksuele voorlichting op jonge leeftijd
3. Gezondheid	- hoge sterftecijfer van zwangere vrouwen - tekort aan voedingsstoffen bij kinderen - algemene gezondheidszorg is onvoldoende - discriminatie bij gezondheidszorg op basis van economische status - groot aantal ziektes die te maken hebben reproductieve gezondheid van vrouwen
4. Sociaal-politiek	- geringe deelname van vrouwen bij besluitvorming
5. Religie	- minimale toepassing van religieuze normen en waarden
Reeds ondernomen initiatieven/activiteiten op Ambon: Er bestaat al een dienstencentrum voor vrouwen en kinderen Begeleiding, <i>Advocacy</i> ⁷ , Onderwijs en Campagne	

⁷ Noot vertaler: veel gebruikte Engelse term waarmee wordt geduid op het werk van organisaties die zich inzetten voor de rechten van bepaalde groepen, bijv. vrouwen, minderheden of kinderen. Een simpele Nederlandse vertaling voor juist deze betekenis is er niet; de term betekent letterlijk 'voorspraak' of 'verdediging' (bron: website Amnesty International)

Groep Buru:
 (Gerson Selsily, Sulaiman)

Identificatie van de problemen van vrouwen op Buru	
Thema	Identificatie van de problemen
Onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - analfabetisme (kust- en berggebieden) - drop-outs - gebrek aan vaardigheden (<i>skills</i>)
Gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> - hoog sterftecijfer van moeders bij geboorte - gebruik van traditionele instrumenten bij bevallingen (bamboemes) - beperkte beschikbaarheid van medicijnen in de geïsoleerde dorpen - groot aantal patiënten reuma, astma, diarree, influenza etc. - zeer weinig medisch personeel in de dorpen
Economie	<ul style="list-style-type: none"> - gebrek aan werkkapitaal - gebrek aan hulp van de regering (huisvesting, economische ontwikkeling etc.) voor de berggebieden - zeer lage inkomsten - weinig ondernemersmanagement en financiën - beperkte productiemiddelen (land- en tuinbouw) - gebrek aan ondernemersnetwerk
Politiek	<ul style="list-style-type: none"> - nog onvoldoende aandacht voor de aspiraties van vrouwen bij officiële ontmoetingen - onvoldoende deelname van vrouwen op niveau van dorpsbestuur en <i>adat</i>instellingen - zwakke onderhandelingspositie van vrouwen - vertegenwoordiging in wetgevende instanties op grond van de grondwet is nog niet ingevuld - weinig functies op niveau van Echelon II
Recht	<ul style="list-style-type: none"> - vrouwen zijn slachtoffers van huiselijk geweld - durven incidenten niet te melden - gebrek aan kennis over recht - weinig verandering in wetgeving en regels die vrouwen bescherming moeten bieden
Sociaal-cultureel	<ul style="list-style-type: none"> - cultuur van verlegenheid/schaamte - gebrek aan communicatie en discussie over ondervonden problemen - afhankelijkheid van beschikbare potenties - huwelijk op jonge leeftijd - het hebben van veel kinderen betekent veel geluk
Werk	<ul style="list-style-type: none"> - > 50 % van de vrouwen is werkzaam in de

	traditionele landbouwsector (het winnen van <i>minyak kayu putih</i> ⁸ , verzorgen van runderen en verbouwen van noten) - gebrek aan vast werk
--	--

Groep Kei-eilanden
 (Oliva Lassol, Vina Elmas, Siti Rentua)

Identificatie van de problemen van vrouwen op de Kei-eilanden	
Thema	Identificatie van de problemen
Onderwijs	- mannen worden op de voorgrond gesteld op het gebied van economie, milieu en de samenleving - de cultuur waarbij meisjes gaan trouwen en voor nageslacht gaan zorgen, zodat zij geen vervolgonderwijs gaan volgen - de kloof tussen middelbaar en hoger onderwijs zorgt ervoor dat vrouwen hun studie niet vervolgen
Huiselijk geweld	- vrouwen die door hun echtgenoot zijn achtergelaten zonder duidelijke status - seksueel geweld binnen het huwelijk - rechtszaken eindigen meestal in een echtscheiding - het idee dat vrouwen 'op de tweede plaats komen'
Het beheer van natuurlijke energiebronnen	- onduidelijkheid over eigendom (hiervoor zijn regionale of dorpsregelingen nodig) - vrouwen worden niet betrokken bij besluitvorming
Economie	- beperkte toegang tot kapitaal, ingewikkelde voorwaarden van de bank
Sociaal-cultureel	- vrouwen die in hoog aanzien staan, beperken de bewegingsvrijheid van andere vrouwen
Politiek	- vrouwen die betrokken zijn bij praktische politiek zijn zeer schaars - de rol van vrouwen in het bestuur op dorpsniveau en hoger is minimaal - de betrokkenheid van vrouwen in maatschappelijke organisaties is beperkt vanwege hun gezin, de omgeving en de maatschappij
Gezondheid	- groot aantal HIV/AIDS-patiënten - weinig sanitaire voorzieningen - reproductieve gezondheid - niet ieder dorp heeft een gezondheidscentrum, groot tekort aan

⁸ olie van *Melaleuca leucadendra* (sv boom) met geneeskrachtige werking

	medisch personeel
Voeding	- minimaal kennisniveau met betrekking tot voedingsstoffen en gezond voedsel
Energie	- brandstof is moeilijk verkrijgbaar als gevolg waarvan vrouwen hout als brandstof gebruiken, schadelijk voor het milieu - olieproducten worden steeds duurder

Groep Lease:

(Vin Pattiasina, Vecky Saiya, Tati Kesaulia, Like Syahailatua, Ina Soselisa, Linda Holle, Halima Pelupessy, Beth Gaspersz, Lince Telehala)

Identificatie van de problemen van vrouwen op de Lease-eilanden	
Thema	Identificatie van de problemen
Armoede	- nauwelijks gezinseconomie, vrouwen trekken rond met hun verkoopwaren, geen eigen productie, meerderheid van mannen heeft geen vast werk en is afhankelijk van de opbrengsten van landbouw (lange termijn)
Onderwijs	- discriminatie van meisjes en jongens, huwelijk op jonge leeftijd (cultureel bepaald)
Gezondheid	- hoge bevallings- en kraamkosten (locale vroedvrouw), anticonceptiemiddelen tegen betaling, gezondheidszorg vindt voornamelijk plaats buiten werktijden (Ameth). - onvoldoende voorlichting op het gebied van voortplanting en gezondheid voor dorpsvrouwen.
Toegang tot natuurlijke energiebronnen	- vrouwen zijn slechts gebruikers, geen planners en beslissers
Politiek	- vrouwen zijn onvoldoende actief en betrokken in het besturen van het dorp (Saniri, Soa ⁹)
Toegang tot informatie	- dorpsvrouwen krijgen onvoldoende toegang tot informatie die hen aangaat
Onvoldoende aandacht voor arbeidsethos	- onvoldoende aandacht voor arbeidsethos
Huiselijk geweld	- huiselijk geweld
Seks voor het huwelijk	- seks voor het huwelijk

⁹ saniri: (dorps-)raad, Soa: wijk van een dorp; geheel van clans

Groep Aru:
 (Netty Letlora)

Identificatie van de problemen van vrouwen op Aru	
Thema	Identificatie van de problemen
Onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - voor vrouwen is leren lezen en schrijven voldoende - vrouwen moeten ook voor hun ouders zorgen - vrouwen moeten ook het huishouden doen - onvoldoende leraren/onderwijzers - leraren/onderwijzers houden het niet lang vol op hun standplaats
Gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> - hoge babysterfte - baarmoederinfecties - zeer veel huidziekten - nog geen aandacht voor het milieu - onvoldoende kennis bij <i>dukun</i>¹⁰ over behandeling moeder en kind - hoge kosten injecties - gebrek aan middelen/instrumentarium en openbare voorzieningen/infrastructuur - onvoldoende lokale centra voor gezondheidszorg
Schoon water	<ul style="list-style-type: none"> - waterbronnen bevinden zich ver van dorpen
Voeding	<ul style="list-style-type: none"> - verschuiving in eetpatroon (rijst wordt aanbevolen) - afhankelijkheid van voedsel van buitenaf - problemen met transport om toegang tot de markt te vergemakkelijken - gebrek aan voedingsstoffen bij kinderen
Cultuur/sociaal-politiek	<ul style="list-style-type: none"> - vrouwen worden niet betrokken bij dorpsoverleg - voorstellen van vrouwen worden niet besproken - <i>adat</i>regels over het beheer van natuurlijke energiebronnen worden steeds zwakker - het proces van Musrenbangdes¹¹ vindt nog onvoldoende plaats
Huiselijk geweld	<ul style="list-style-type: none"> - er vindt nog huiselijk geweld tegen vrouwen plaats - vrouw krijgt ondergeschikte rol bij een huwelijk en wordt als het ware onder de voet gelopen - vanwege technologische ontwikkelingen
Economie	<ul style="list-style-type: none"> - voornamelijk mannen als kostwinner

¹⁰ traditionele dorpsgenezer

¹¹ noot vertaler: onbekend acroniem, wschl. *Musyawah Rencana Pembangunan Desa*: sv. overleg waarin de ontwikkelingsplanning van een dorp wordt besproken

	<ul style="list-style-type: none"> - inkomsten vrouwen zijn een aanvulling - onvoldoende kennis en vaardigheden bij vrouwen
Natuurlijke energiebronnen	<ul style="list-style-type: none"> - regels over beheer van het kustgebied worden steeds zwakker - informatie over gemeenschapsrecht wordt niet van generatie op generatie doorgegeven

Groep Maluku Tenggara Barat¹²:
 (Titi Manuby, Gina Rumahuruw, Jan Oratmangun)

Identificatie van de problemen van vrouwen in MTB	
Thema	Identificatie van de problemen
Huishouden	<ul style="list-style-type: none"> - er vindt nog huiselijk geweld plaats door mannen tegen hun echtgenotes, als gevolg waarvan vrouwen niet zelf beslissingen kunnen nemen in het huishouden - omdat vrouwen als weerloos worden gezien, vinden er ook regelmatig verkrachtingen plaats, vaak van kinderen - vrouwen doen meer aan werk in het huishouden dan mannen - schoon water is voor vrouwen moeilijk verkrijgbaar. Soms moeten zij hiervoor één of zelfs vier kilometer lopen vanaf hun dorp, wat hun lasten verder verzwaart en waardoor zij veel tijd nodig hebben om water te halen of de was te doen
Gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> - bij de invoering van <i>family planning</i> in de jaren 80 kregen de mensen het advies om (gratis) anticonceptiemiddelen te gebruiken. Nu moeten vrouwen Rp 50.000 per drie maanden betalen voor een injectie. Vrouwen die het niet breed hebben, zullen moeten kiezen of zij dit geld gebruiken om eten te kopen of voor anticonceptie. - vanwege het lage opleidingsniveau en de relatief beperkte gezinseconomie, worden veel zwangere vrouwen bij hun bevalling niet geholpen door de vroedvrouw maar door een <i>dukun</i>, als gevolg waarvan veel moeders en pasgeboren kinderen komen te overlijden. – ook oudere kinderen die ziek zijn, worden vaak niet naar een ziekenhuis gebracht, maar door een <i>dukun</i> of iemand anders behandeld - er zijn ook problemen op het gebied van gezondheid omdat de vroedvrouw niet in het dorp zelf woont en daar ook niet vaak komt,

¹² westelijk gedeelte van Maluku Tenggara (Zuidoost Molukken), afgekort als MTB

	<p>terwijl het ziekenhuis afgelegen ligt en het medisch personeel (indien aanwezig) erg duur is</p> <ul style="list-style-type: none"> - in de afgelegen dorpen zijn er helemaal geen gezondheidsvoorzieningen, laat staan een vroedvrouw of medisch assistent. - vrouwen kunnen moeilijk aan schoon water komen. Vrouwen en kinderen doen hun was en baden in de rivier of bij een put, waar het water vies is doordat mensen en dieren hun behoeften doen. Ook wassen mensen daar hun dieren. Putten zijn niet afgesloten en liggen vol met rottende bladeren. Het waswater wordt vlakbij de put weg gegooid en stroomt weer terug in de put als gevolg waarvan de mensen getroffen worden door infecties als diarree en huidziektes. - als gevolg van gebrekkige voorlichting over gezondheid en gezond leven, is er nauwelijks aandacht voor de gezondheid van moeder en kind, en gezondheid in verband met voortplanting. Huwelijken van minderjarige meisjes vinden regelmatig plaats.
Onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - als gevolg van traditie/<i>adat</i> is het opleidingsniveau van vrouwen in MTB relatief laag - binnen het gezin bepaalt de man/vader de schoolopleiding van de kinderen - de toegang tot onderwijs is beperkt. Er is alleen een lagere school. Om verder te leren, moeten kinderen naar een grotere plaats in het subdistrict of de provincie, of zelfs naar Ambon of naar een andere provincie (Kupang) - hoge lesgelden - het is belangrijk dat jongens naar school gaan, meisjes hoeven alleen te leren lezen en schrijven, de lagere school is voldoende - onvoldoende informatie vanuit de media voor de bevolking
Economie	<ul style="list-style-type: none"> - vrouwen/moeders sparen geld voor het huishouden, maar moeten toestemming van hun mannen/vaders vragen (als degenen die de beslissingen nemen) - er is geen markt, en zelfs als deze er is, vormt transport een probleem - (meer transportmiddelen en verbetering van de wegen door de regionale overheid)
Energie	<ul style="list-style-type: none"> - in de dorpen rondom de stad kunnen vrouwen moeilijk aan olie komen om te

	<p>koken. Omdat zij in plaats hiervan op hout koken, neemt dit meer tijd in beslag</p> <ul style="list-style-type: none"> - in de dorpen ver van de stad is olie om 's avonds het huis te verlichten moeilijk verkrijgbaar, laat staan olie om te koken. <p>Daarom gebruiken zij brandhout waarbij het zoeken naar brandhout veel tijd en energie kost.</p>
Cultuur	<ul style="list-style-type: none"> - zowel vrouwen en mannen zijn de inwoners van een dorp, maar voor een dorpsvergadering worden alleen mannen uitgenodigd. Vrouwen worden hierbij niet betrokken, laat staan dat zij hun mening kunnen geven of beslissingen nemen. - vrouwen krijgen geen deel bij het verdelen van een erfenis
Voeding	<ul style="list-style-type: none"> - moeders en dochters maken iedere dag het eten klaar, maar degenen die als eerste eten, zijn de vaders en zonen.
Eetpatroon van de bevolking van MTB	<ul style="list-style-type: none"> - in de grote stad en omgeving verschuift het eetpatroon naar iedere dag rijst (uit de winkel), vis en groente. - er is een grote neiging bij kinderen tot het eten van kant-en-klaar voedsel. - in de dorpen ver buiten de stad wordt het eten aangepast aan de oogst, vlees en vis (soms groente).
Politiek	<ul style="list-style-type: none"> - vrouwen worden beschouwd als zwak/weerloos en worden daarom niet betrokken bij politieke activiteiten
Recht	<ul style="list-style-type: none"> - veel vrouwen die werken als (ongeschoold) arbeider, personeel of huishoudelijke hulp worden onderbetaald en krijgen geen rechtsbescherming.

Groep Seram:

(Julien Tanate, Ken Ihalauw, Triyani Setiowaty, Ustad Abidin, Vivi Marantika)

Identificatie van de problemen van vrouwen op Seram	
Thema	Identificatie van de problemen
Onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - laag onderwijsniveau - weinig 'human resources' - weinig beschikbare informatie - hoge lesgeelden
Gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> - weinig medisch personeel (geen vroedvrouwen) - grote werklast waardoor moeders hun kinderen geen borstvoeding kunnen geven, als gevolg waarvan moeders ziek worden en

	kinderen een gebrek aan voedingsstoffen hebben (bij bedrijven) - ademhalingsproblemen bij vrouwen vanwege de traditie om op open ovens te koken - de gewoonte van dorpsbewoners om hun behoefte te doen op het strand - gezondheidsproblemen, ook met betrekking tot voortplanting, gezinseconomie, energie uit natuurlijke energiebronnen
Locale problemen	- veel zwaar werk - weinig waterbronnen (in de berggebieden) - neiging om te kiezen voor interlokale producten - transportmiddelen zijn beperkt en duur - groot aantal ontslagen (Waisarissa) - steeds grotere last van gezinseconomie - huiselijk geweld - vanuit de traditie en het geloof worden vrouwen beperkt om publiek actief te zijn - gebrek aan capaciteiten bij vrouwen op het gebied van politiek - grote aantal dorpen dat buitengesloten blijft van ontwikkeling

Facilitator:

Brainstorming

Het gezamenlijk kijken naar de documentaire *Jalan ke sekolah*¹³, die laat zien dat er tot op de dag van vandaag nog veel kinderen zijn die geen toegang hebben tot middelen en openbare voorzieningen als basisonderwijs.

Facilitator:

De sessie van vandaag gaat verder met een groepsdiscussie. Doelstelling is om op basis van de identificatie van de problemen van vrouwen per gebied, zogenaamde strategische issues te bepalen.

Als hulpmiddel bij de groepsdiscussie kunnen dienen:

- 1) het artikel 'Beschouwing (met voorbeelden) m.b.t. *adat*recht bij het beheer van kustgebied en wateren in de regio' door prof. dr. Ronald Z. Titaheluw, SH, Mhum (zie bijlagen),
- 2) webchart (illustratie 2),
- 3) strategische issues / categorisatie van problemen van vrouwen in de Molukken

De strategische issues zijn:

---

¹³ Lopen naar school

1 mentality changes

1. cultuur en gebruiken
2. geen kant kiezen voor vrouwen en niet transformatief¹⁴
3. basisnormen en waarden
4. open informatiestroom
5. transformatienormen

2 toegang en deelname door vrouwen op gebied van politiek, recht en beleid

1. de capaciteiten van vrouwen op het gebied van praktische politiek en het proces van besluitvorming zijn nog beperkt
2. nauwelijks ondersteuning door hulpbronnen
3. onvoldoende rechtvaardigheid en bescherming door de overheid voor vrouwelijke slachtoffers
4. afwezigheid van rechtsmiddelen en beleid (op verschillende niveaus) om grondrechten van vrouwen en rechten van vrouwelijke werknemers te garanderen

3 Grondrechten voor vrouwen

1. problemen van vrouwen in de Molukken op het gebied van gezondheid:
  - gezondheid en milieu
  - toegang tot schoon water
  - hoog sterftecijfer pasgeboren kinderen en moeders bij bevallingen
  - gebrek aan voedingsstoffen
  - eetpatronen
  - middelen, voorzieningen en patroon van gezondheidszorg
  - basisgegevens gezondheid bevolking
  - planning van een gezondheidsprogramma dat de reproductieve rechten van vrouwen beschermt
  - HIV/AIDS
  - gezondheid in verband met voortplanting
2. problemen van vrouwen in de Molukken op het gebied van economie:
  - toegang tot kapitaal en ondernemingen
  - lokale economische beleid is niet gebaseerd op lokale potenties
  - kennis van businessmanagement
  - kennis om te ondernemen op basis van de verscheidenheid van de lokale en eigen potenties
  - economische planning gebaseerd op de geografische ligging van de Molukken
  - bankbeleid dat niet gender-gevoelig is
3. problemen van vrouwen in de Molukken op het gebied van onderwijs (formeel en informeel):
  - toegang tot en deelname aan onderwijs
  - curriculum dat gender-partijdig is en gebaseerd op de noodzaak voor vrouwen om te werken
  - middelen en voorzieningen van onderwijsprogramma's die niet gebaseerd zijn op de geografische ligging van de Molukken
4. problemen van vrouwen in de Molukken op het gebied van voeding:

---

¹⁴ noot vertaler: bijv. naamwoord van transformatie. Het woord **transformatie** heeft over het algemeen te maken met het overgaan van de ene vorm in de andere vorm.

- verschuiving van het eetpatroon
  - voedselvoorziening is niet gebaseerd op verscheidenheid aan lokaal voedsel
5. problemen van vrouwen in de Molukken op het gebied van energie:
- ontwikkelen van de potenties van de lokale energie op basis van natuurlijke energiebronnen

Facilitator:

Op basis van deze categorieën, hebben wij allemaal hetzelfde beeld van de problemen van vrouwen in de Molukken. Wij gaan verder in aparte groepjes met de volgende onderwerpen;

- een analyse van de issues met zowel externe als interne factoren
- het formuleren van zogenaamde strategische issues

Issue nr. 1: Het probleem van Mentality Changes m.b.t. de positie van vrouwen in de Molukken	
Categorisering	Identificatie van de problemen
1. Cultuur en gewoontes die niet de kant kiezen van vrouwen en niet transformatief zijn	<ul style="list-style-type: none"> - cultuur van schaamte/verlegenheid - afhankelijkheid van beschikbare potenties - huwelijken op jonge leeftijd - het hebben van veel kinderen betekent veel geluk - voor meisjes is leren lezen en schrijven voldoende - meisjes/vrouwen moeten ook voor hun ouders zorgen - <i>adat</i>regels over natuurlijke energiebronnen worden steeds zwakker - er bestaat nog steeds geweld tegen vrouwen - informatie over gemeenschapsrecht wordt niet van generatie op generatie doorgegeven
2. Basisnormen en waarden	<ul style="list-style-type: none"> - zienswijze, bewustzijn en vaardigheden van vrouwen (informeel) - minimale toepassing van religieuze waarden - gebrek aan <i>human resources</i> - veel zwaar werk - huiselijk geweld - beperkingen vanuit de traditie en het geloof voor vrouwen om publiek actief te zijn - beperkte toegang tot informatie - ondergeschikte rol van vrouwen in het huwelijk, waarbij de vrouw wordt opgenomen in de familie van de man, hetgeen betekent dat zij alles dat gebeurt binnen het gezin moet accepteren en niet weg kan lopen) - afhankelijkheid van mannen als belangrijke kostwinner - de inkomsten van vrouwen zijn slechts een aanvulling

	<ul style="list-style-type: none"> - als gevolg van traditie/<i>adat</i> is het opleidingsniveau van vrouwen in MTB relatief laag - omdat vrouwen als weerloos worden gezien, vinden er ook regelmatig verkrachtingen plaats, vaak van kinderen - de vrouwen doen meer aan het huishouden dan hun echtgenoten - binnen het gezin bepaalt de man/vader de schoolopleiding van de kinderen - het is belangrijk dat jongens naar school gaan, meisjes hoeven alleen te leren lezen en schrijven, de lagere school is voldoende -vrouwen/moeders sparen geld voor het huishouden, maar moeten toestemming van hun mannen/vaders vragen (als degenen die de beslissingen nemen) - zowel vrouwen en mannen zijn de inwoners van een dorp, maar voor een dorpsvergadering worden alleen mannen uitgenodigd. Vrouwen worden hierbij niet betrokken, laat staan dat zij hun mening kunnen geven of beslissingen nemen. - vrouwen krijgen geen deel bij het verdelen van een erfenis - moeders en dochters maken iedere dag het eten klaar, maar degenen die als eerste eten, zijn de vaders en zonen - vrouwen worden beschouwd als zwak/weerloos en worden daarom niet betrokken bij politieke activiteiten - vrouwen trekken rond met verkoopwaar, geen eigen productie - mannen worden op de voorgrond gesteld op het gebied van economie, milieu en de samenleving - de cultuur waarbij meisjes gaan trouwen en voor nageslacht gaan zorgen, waardoor zij geen vervolgonderwijs gaan volgen - de opvatting dat vrouwen ‘op de tweede plaats komen’ - vrouwen worden niet betrokken bij het nemen van beslissingen - vrouwen die in hoog aanzien staan, beperken de bewegingsvrijheid van andere vrouwen - de betrokkenheid van vrouwen in maatschappelijke organisaties is beperkt vanwege hun gezin, de omgeving en de maatschappij
--	--

3. Open informatiestroom	<ul style="list-style-type: none"> - beperkte toegang tot informatie - vanwege technologische ontwikkelingen - dorpsvrouwen krijgen onvoldoende toegang tot informatie die hen aangaat
4. Transformatie	<ul style="list-style-type: none"> - groot aantal ontslagen (Multiplex Fabriek in Waisarissa)

Issue nr. 2 Toegang en deelname door vrouwen in de Molukken op het gebied van politiek, recht en beleid	
Categorisering	Identificatie van de problemen
1. Capaciteiten van vrouwen op het gebied van praktische politiek en het proces van besluitvorming	<ul style="list-style-type: none"> - economisch geweld - seksueel geweld - fysiek geweld - psychisch geweld - nauwelijks deelname van vrouwen bij proces besluitvorming - beperkingen vanuit de traditie en het geloof voor vrouwen om publiek actief te zijn - beperkte capaciteiten van vrouwen op het gebied van politiek - nog onvoldoende aandacht voor de aspiraties van vrouwen bij officiële ontmoetingen - onvoldoende deelname van vrouwen op niveau van dorpsbestuur en <i>adat</i>instellingen - zwakke onderhandelingspositie van vrouwen - vrouwen zijn nog steeds slachtoffer van huiselijk geweld - vrouwen worden niet betrokken bij dorpsvergaderingen - voorstellen van vrouwen worden niet besproken - <i>adat</i>regels over het beheer van natuurlijke energiebronnen worden steeds zwakker - het proces van <i>Musrenbangdes</i> vindt nog niet volgens de regels plaats - er vindt nog huiselijk geweld plaats door mannen tegen hun echtgenotes, als gevolg waarvan vrouwen niet zelf beslissingen kunnen nemen in het huishouden - zowel vrouwen en mannen zijn de inwoners van een dorp, maar voor een dorpsvergadering worden alleen mannen uitgenodigd. Vrouwen worden hierbij niet betrokken, laat staan dat zij hun mening kunnen geven of beslissingen nemen. - vrouwen krijgen geen deel bij het verdelen van een erfenis

	<ul style="list-style-type: none"> - vrouwen worden beschouwd als zwak/weerloos en worden daarom niet betrokken bij politieke activiteiten - vrouwen zijn slechts gebruikers, geen planners en beslissers - vrouwen zijn onvoldoende actief en betrokken in het besturen van het dorp (<i>Saniri, Soa</i>) - huiselijk geweld - nauwelijks vrouwen die betrokken zijn bij praktische politiek - minimale vertegenwoordiging van vrouwen (dorpsniveau en hoger) - de betrokkenheid van vrouwen in maatschappelijke organisaties is beperkt vanwege hun gezin, de omgeving en de maatschappij
2. Weinig steun van hulpbronnen	<ul style="list-style-type: none"> - vertegenwoordiging in wetgevende instanties op grond van de grondwet is nog niet ingevuld - vrouwen durven incidenten niet te melden
3. Rechtvaardigheid en bescherming door de overheid voor vrouwelijke slachtoffers	<ul style="list-style-type: none"> - steeds zwaardere last van gezinseconomie - gebrek aan juridische informatie - omdat vrouwen als weerloos worden gezien, vinden er ook regelmatig verkrachtingen plaats, vaak van kinderen - vrouwen die zijn achtergelaten door hun echtgenoot met een onduidelijke status - huiselijk geweld - rechtszaken eindigen meestal in een echtscheiding - vrouwen worden niet betrokken bij het nemen van beslissingen
4. Afwezigheid van rechtsmiddelen en beleid (op verschillende niveaus) om grondrechten van vrouwen en rechten van vrouwelijke werknemers te garanderen	<ul style="list-style-type: none"> - grote werklast waardoor moeders hun kinderen geen borstvoeding kunnen geven, als gevolg waarvan moeders ziek worden en kinderen een gebrek aan voedingsstoffen hebben - veel vrouwen die werken als (ongeschoold) arbeider, personeel of huishoudelijke hulp worden onderbetaald en krijgen geen rechtsbescherming - onduidelijkheid over eigendom (hiervoor zijn regionale of dorpsregelingen nodig)

Issue nr. 3	
Grondrechten voor vrouwen in de Molukken	
1.A. problemen op het gebied van gezondheid	
Categorisering	Identificatie van de problemen

1. Gezondheid en milieu	<ul style="list-style-type: none"> - onvoldoende bewustzijn bij de bevolking m.b.t. het milieu - minimale sanitaire voorzieningen
2. Beschikbaarheid schoon water	<ul style="list-style-type: none"> - moeilijke toegang tot (schoon) waterbronnen (in de berggebieden) - veel huidziekten - schoon water is voor vrouwen moeilijk verkrijgbaar. Soms moeten zij hiervoor één of zelfs vier kilometer lopen vanaf hun dorp, hetgeen hun lasten verder verzwaart en waardoor zij veel tijd nodig hebben om water te halen of de was te doen - vrouwen kunnen moeilijk aan schoon water komen. Vrouwen en kinderen doen hun was en baden in de rivier of bij een put, waar het water vies is doordat mensen en dieren hun behoeften doen. Ook wassen mensen daar hun dieren. Putten zijn niet afgesloten en liggen vol met rottende bladeren. Het waswater wordt vlakbij de put weg gegooid en stroomt weer terug in de put als gevolg waarvan de mensen getroffen worden door infecties als diarree en huidziektes
3. Sterftecijfer pasgeboren baby's en moeders bij bevalling	<ul style="list-style-type: none"> - nauwelijks seksuele voorlichting op jonge leeftijd - hoog sterftecijfer onder zwangere vrouwen - hoog sterftecijfer pasgeborenen - vanwege het lage opleidingsniveau en de relatief zwakke gezinseconomie, worden veel zwangere vrouwen bij hun bevalling niet geholpen door de vroedvrouw maar door een <i>dukun</i>, als gevolg waarvan veel moeders en pasgeboren kinderen komen te overlijden - huwelijken op jonge leeftijd (cultureel bepaald)
4. Voedingsstoffen	<ul style="list-style-type: none"> - tekort aan voedingsstoffen bij kinderen - grote werklast waardoor moeders hun kinderen geen borstvoeding kunnen geven, als gevolg waarvan moeders ziek worden en kinderen een gebrek aan voedingsstoffen hebben (bij bedrijven) - als gevolg van gebrekkige voorlichting over gezondheid en gezond leven, is er nauwelijks aandacht voor de gezondheid van moeder en kind, en gezondheid in verband met voortplanting. Huwelijken van minderjarige meisjes vinden regelmatig plaats. - minimale kennis over voedingsstoffen en gezond eten
5. Eetpatroon	<ul style="list-style-type: none"> - in de grote stad en omgeving verschuift het

	<p>eetpatroon naar iedere dag rijst (uit de winkel), vis en groente.</p> <ul style="list-style-type: none"> - er is een grote neiging bij kinderen tot het eten van kant-en-klaar voedsel.
<p>6. Middelen/voorzieningen en patroon van gezondheidszorg</p>	<ul style="list-style-type: none"> - gezondheidszorgfaciliteiten (algemeen) zijn onvoldoende - discriminatie bij gezondheidszorg op basis van economische status - transport is moeilijk verkrijgbaar en duur - gebruik van traditionele instrumenten bij bevallingen (bamboemes) - tekort aan medicijnen in afgelegen dorpen - hoge kosten voor injecties - gebrek aan middelen/instrumentarium en openbare voorzieningen/infrastructuur - onvoldoende lokale centra voor gezondheidszorg - in de afgelegen dorpen zijn er helemaal geen gezondheidsvoorzieningen, laat staan een vroedvrouw of medisch assistent - hoge bevallings- en kraamkosten (locale vroedvrouw), anticonceptiemiddelen tegen betaling, gezondheidszorg vindt voornamelijk plaats buiten werktijden - niet ieder dorp heeft een gezondheidscentrum, groot tekort aan medisch personeel
<p>7. Basisgegevens over gezondheid bevolking</p>	<ul style="list-style-type: none"> - groot aantal mensen dat lijdt aan reuma, astma, diarree, influenza etc.
<p>8. Planning van gezondheidsprogramma's die het recht van vrouwen om zich voort te planten respecteren</p>	<ul style="list-style-type: none"> - weinig medisch personeel (geen vroedvrouwen) - gewoonte van dorpsbewoners om hun behoeften te doen op het strand - groot aantal dorpen dat nog verstoken blijft van ontwikkeling - baarmoederinfecties - minimale kennis bij traditionele genezers over verzorging en behandeling van moeder en kind - vanwege het lage opleidingsniveau en de relatief zwakke gezinseconomie, worden veel zwangere vrouwen bij hun bevalling niet geholpen door de vroedvrouw maar door een <i>dukun</i>, als gevolg waarvan veel moeders en pasgeboren kinderen komen te overlijden. - ook oudere kinderen die ziek zijn, worden vaak niet naar een ziekenhuis gebracht, maar door een <i>dukun</i> of iemand anders behandeld - er zijn ook problemen op het gebied van gezondheid omdat de vroedvrouw niet in het

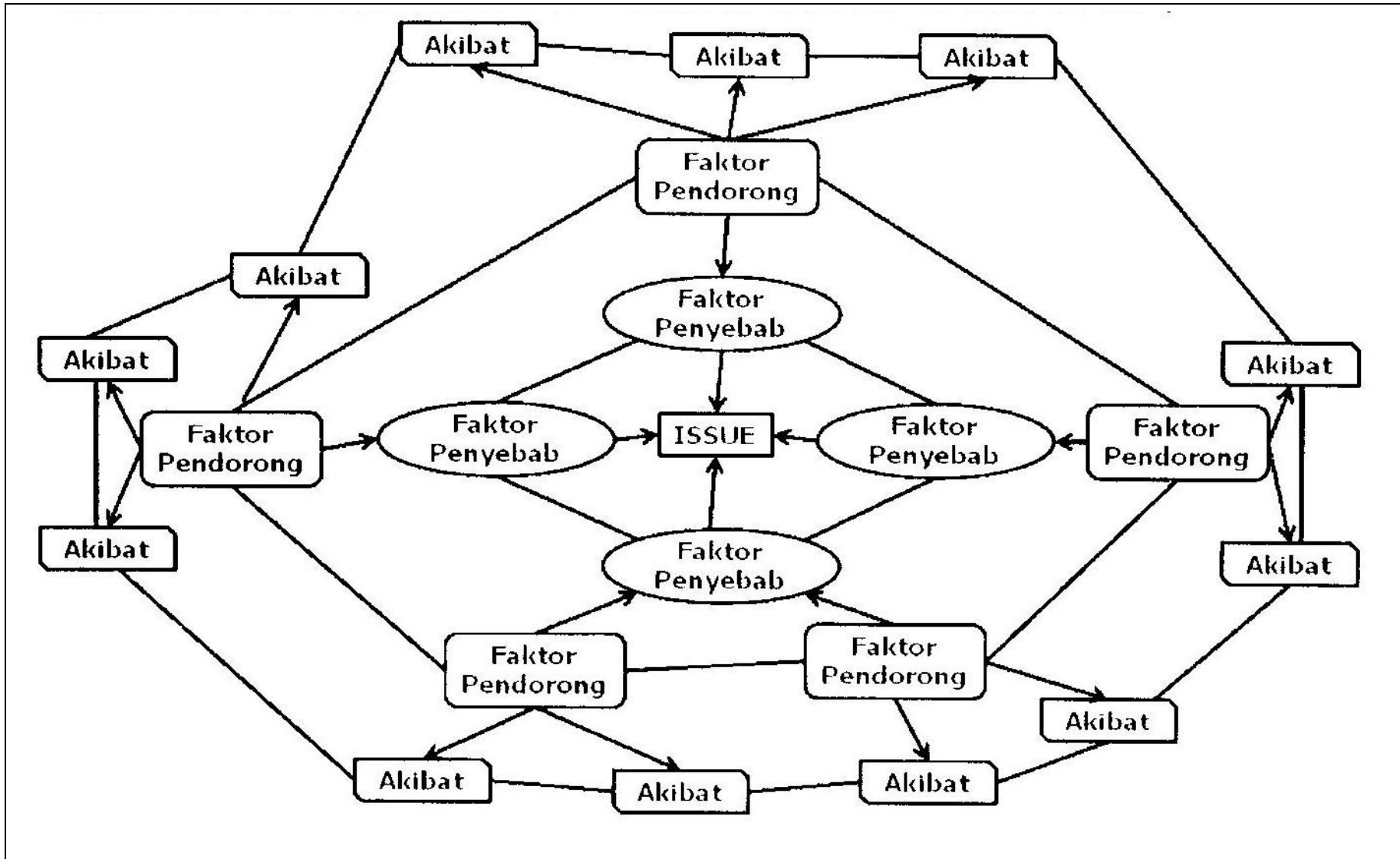
	<p>dorp zelf woont en daar ook niet vaak komt, terwijl het ziekenhuis afgelegen ligt en het medisch personeel (indien aanwezig) erg duur is</p> <ul style="list-style-type: none"> - onvoldoende voorlichting op het gebied van gezond leven, gezondheid van moeder en kind, gezondheid en voortplanting, veel huwelijken van minderjarigen. - gezondheidszorg vindt voornamelijk plaats buiten werktijden (Ameth). Onvoldoende voorlichting op het gebied van gezondheid en voortplanting voor vrouwen in het dorp. - reproductieve gezondheid
9. HIV/AIDS	- groot aantal HIV-AIDS patiënten
10. Gezondheid en voorplanting	<ul style="list-style-type: none"> - groot aantal ziektes die te maken hebben met de reproductieve gezondheid van vrouwen - problemen op gebied van gezondheid en voortplanting - baarmoederinfecties - onvoldoende voorlichting op het gebied van gezond leven, gezondheid van moeder en kind, gezondheid en voortplanting, veel huwelijken van minderjarigen - seks voor het huwelijk

Facilitator:

Wij worden opgedeeld in groepjes met als doel om, met de beschikbare hulpmiddelen, te komen tot een analyse en het formuleren van strategische issues.

Hierbij zullen wij gebruik maken van de volgende groepsindeling:

Strategische issues vrouwen in de Molukken		
<i>Mentality changes</i>	Toegang en deelname op het gebied van politiek, recht en beleid	Grondrechten voor vrouwen
Dhr. Abidin Wakanno Mevr. Gina Runmahuruw Mevr. Gamar Wakano Mevr. Rossa Pentury Mevr. Gorety Manuby Mevr. Renny Sollisa Mevr. Like Syahailatua Mevr. Farida Pattisahusiwa Mevr. Siti Rentua	Mevr. Ike Rolobessy Dhr. Jan Oratmangun Mevr. Fien Pattiasina Mevr. Jemeke Amahoru Mevr. Etha Ohoiwutun Mevr. Ken Ihalauw Mevr. Netty Letlora Mevr. Ulen Tanate Mevr. Ayu Hasanusi Mevr. Lies Ulahayanan Mevr. Vina Elmas	Mevr. Ina Soselisa Dhr. Veky Saiya Dhr. Sulaiman Dappa Mevr. Betty Gaspersz Mevr. Trinani Setiowati Mevr. Halima Pelupessy Mevr. Lies Telehala Mevr. Syul Pellu Gerson Selissy Taty Kesaulia Oliva Lasol

Groepspresentatie :
Toegang en deelname door vrouwen op gebied van politiek, recht en beleid

Issue	Oorzaak	Ondersteunende factoren	Gevolg	Beleid	Programma
- capaciteiten van vrouwen op het gebied van praktische politiek en besluitvorming zijn ontoereikend	- sociaal-cultureel - traditie - religie - onderwijs voor vrouwen schiet tekort	- geïsoleerde gebieden - onvoldoende middelen, voorzieningen, informatie-infrastructuur en communicatie - rekruteringsbeleid van politieke partijen is niet ‘gender-gevoelig’	- slechte onderhandelingspositie vrouwen - vrouwen zijn slechts gebruikers, geen planners/beslissers	- verbetering kwaliteit <i>human resources</i> van vrouwen is een noodzaak voor de vorming van een Bureau, Afdeling, Sectie voor - ontwikkeling van vrouwen op bestuurlijk niveau. - revitalisering van de rol van PKK ¹⁵	1. begeleiding en capaciteitsontwikkeling vrouwen 2. socialisatie van het regeringsbeleid m.b.t. vergroten van capaciteiten van vrouwen 3. politiek onderwijs/trainingen voor vrouwen 4. beschikbaar stellen van middelen en voorzieningen 5. dialoog met Team PKK
- weinig steun hulpbronnen	- laag onderwijsniveau vrouwen - culturele factoren	-organisatie-mechanismen die niet ‘gender-gevoelig’ zijn - sociale opvattingen over de rol van mannen en vrouwen	- geringe vertegenwoordiging van vrouwen binnen politiek en openbare functies - vrouwen durven incidenten niet te melden - geweld neemt toe in getal en soort		

¹⁵ Program Kesejahteraan Keluarga: program for family welfare

<p>- onvoldoende rechtvaardigheid en bescherming door de regering voor vrouwelijke slachtoffers</p>	<p>- onvoldoende juridische kennis - onvoldoende transformatie van rechtsregels om de bescherming van vrouwen te garanderen</p>	<p>- er is nog geen ‘rechtscultuur’ - zwak rechtssysteem - discriminatie van vrouwelijke slachtoffers bij rechtszaken</p>	<p>- huiselijk geweld (seksueel, economisch, fysiek en psychisch) - vrouwen krijgen na een echtscheiding niet de rechten die in het beleid zijn vastgesteld</p>	<p>- lokale normen/waarden en kennis die de kant van vrouwen kiezen, moeten vorm krijgen in regionale regelgeving</p>	<p>1. identificatie van lokale kennis en vaardigheden die de kant kiezen van vrouwen 2. disseminatie¹⁶ van het recht aan vrouwen</p>
<p>- gebrek aan socialisatie van recht en beleid (op verschillende niveaus) dat gericht is op het beschermen van grondrechten van vrouwen en de rechten van vrouwelijke werknemers</p>	<p>- gebrek aan coördinatie en samenwerking tussen individuen/organisaties van vrouwen en de regering</p>	<p>- egöisme van bepaalde sectoren/organisaties/ngo’s die zich bezig houden met problemen van vrouwen</p>	<p>- vrouwenproblemen worden niet op een goede manier aangepakt</p>	<p>- vorming van een forum/systeem ter bescherming van vrouwen</p>	<p>- socialisatie van recht op het gebied van vrouwen (regionale en dorpsbesluiten)</p>

¹⁶ noot vertaler: de verspreiding van informatie

Groepspresentatie :
Grondrechten voor vrouwen

Issue	Oorzaak	Ondersteunende factoren	Gevolg	Programma	Aanbevelingen
- economische problemen van Molukse vrouwen	- toegang tot ondernemerskapitaal	- beleid van banken en kapitaalverstrekkers - socialisatie van kapitaalverstrekkers - creatief - economisch beleid	- geen ontwikkeling van economische activiteiten - failliet - laag gezinsinkomen	- stimuleren samenwerking met fondsenbeheerders	- wijzigen van het bancaire beleid op regionaal niveau in de vorm van een MOU ¹⁷ tussen banken en de regionale overheid die aandacht heeft voor ‘gender-aspecten’
- economische problemen van Molukse vrouwen	- economische problemen van Molukse vrouwen - planning van economische programma’s die niet zijn gebaseerd op de geografische ligging van de Molukken	- er is geen overheidshulp	- nauwelijks gezinseconomie - markt - transport	- studie naar een uitgebreide planning van economische programma’s - in kaart brengen en ontwikkelen van potenties	- binnen het ontwikkelingsconcept voor de provincie wordt een planning op microniveau gemaakt met aandacht voor regionale bijzonderheden
- economische problemen van Molukse vrouwen	- gebrek aan kennis en vaardigheden op het gebied van businessmanagement	- beperkte mogelijkheden voor vrouwen om hun capaciteiten te ontwikkelen - de mythe dat vrouwen moeten worden beschermd en geen toegang krijgen	- economische activiteiten worden niet ontplooid - weinig zelfstandigheid - lage inkomsten	- ontwikkelen van vaardigheden en kennis over ondernemen en businessmanagement	- consistentie bij het plannen en het zorgen voor betere voorzieningen

¹⁷ Memory of Understanding

		tot het openbare leven			
- problemen m.b.t. voeding	- verschuiving van eetpatroon - voedselvoorziening is niet gebaseerd op verscheidenheid aan lokaal voedsel	- afhankelijkheid van voedsel van buitenaf - reclame - informatiestroom & globalisering - ‘gezond eten beleid’ (indoctrinatie) - verkeerde socialisatie (onderwijscurriculum)	- consumentisme - trend om kant-en-klaar voedsel te consumeren - gebrek aan voedingsstoffen bij kinderen	- initiatief om voedselvoorraden op lokale basis te ontwikkelen - lokaal voedsel stimuleren (onderwijs en trainingen)	- gezamenlijk initiatief om lokaal voedsel te promoten
- probleem van beperkte energiebronnen	- planning voor ontwikkeling van energiepotenties is niet gebaseerd op aanwezige natuurlijke energiebronnen - onvoldoende toezicht	- energiebeleid is niet milieuvriendelijk - distributie van BBM ¹⁸ - convergatie van gas aandeelhouders	- afhankelijkheid van energie van buitenaf - gezondheidsklachten bij vrouwen - huishoudelijk gebruik van BBM daalt - schade aan het milieu	- in kaart brengen van energiepotenties en beheer	- stimuleren van beleidsmakers om de distributie van BBM meer proactief te controleren - stimuleren van strenge rechtshandhaving en een einde maken aan discriminatie

¹⁸ bahan bakar minyak: olieproducten

Issue : grondrechten voor vrouwen	Oorzaak	Ondersteunende factoren	Gevolg	Programma	Aanbevelingen
Toegang en deelname vrouwen op gebied van onderwijs					
- onderwijs (formeel)	- gebrek aan middelen en voorzieningen (gebouw, ruimte, laboratorium, uitrusting/materiaal voor sport, kunst, padvinderij, bibliotheek) - curriculum zonder specifieke aandacht voor gender-aspect - gebrek aan leerkrachten in de dorpen	- <i>adat</i> - religie - bewustzijn - planning zonder specifieke aandacht voor gender-aspect - gebrek aan financiële steun	- kwaliteit en deelname nemen af - analfabetisme, drop-outs en huwelijken op jonge leeftijd - discriminatie van meisjes - grote concentratie van leerkrachten in de stad	- voorlichting op basis van onderwijs - het beschikbaar stellen van middelen en voorzieningen voor basisonderwijs - socialisatie van het gender-aspect in de dorpen - verdeling van de leerkrachten	- Overheid - ngo's - LSM ¹⁹
- onderwijs (informeel)	- laag gezinsinkomen	- gebrek aan vaardigheden (<i>life-skills</i>)	- werkloosheid, veel kinderen, geweld	- functionele geletterdheid - gelijkwaardigheid - <i>life-skills</i> - <i>free vocational skills</i> - <i>capacity building</i> - tutor-trainingen, gelijkwaardigheid, counseling en <i>life skills</i> - opvoedingscursussen voor moeders	- Overheid - ngo's - LSM
	- moeilijk toegang tot	- beleid en budget	- hoge	- zorgen voor transport over land	- overheid, ngo's

¹⁹ Lembaga Swadaya Masyarakat: maatschappelijke organisatie met eigen middelen; zelfhulporganisatie

	transport	overheid	transportkosten en lesgelden	en zee	en LSM
Gezondheid van het gezin					
- gezondheid en milieu	- afval - luchtvervuiling	- onvoldoende bewustzijn en kennis over milieuaspecten - geen geïntegreerd patroon van afvalverwerking door de overheid	- epidemieën, influenza, <i>muntaber</i> ²⁰ , dengue, <i>cikumunya</i> , astma - hoog sterftecijfer moeders en kinderen	- voorlichting over gezondheid en milieu - beschikbaar stellen van afvalbakken - vergelijkende studies - revitalisering van PKK - afvalverwerking-trainingen	- regionale parlement, overheid, PKK, ngo's en LSM
- reproductieve gezondheid	- gebrek aan anticonceptiemiddelen, - geen lokale vroedvrouwen, hoge bevallingskosten	- overheid plaatst onvoldoende vroedvrouwen in de dorpen en ondersteunt hen evenmin	- hoog sterftecijfer onder moeders	- verspreiding van vroedvrouwen over de dorpen, trainingen voor traditionele behandelaars/verzorgers/kraamhulp	
- voedingsstoffen	- carbolhydraten en proteïne, proteïne en mineralen	- kennis over voedingsstoffen	- slechte voedingsstoffen, sterfte	- voorlichting over voedingsstoffen aan de bevolking	- overheid, ngo's, particulieren, LSM, KSM
- HIV/AIDS	- groot aantal HIV/AIDS-patiënten	- vrije seks, gebruik van drugs	- vrouwen worden het slachtoffer	- voorlichting, workshops, campagnes, interactieve media, informatieverstrekking	

²⁰ Muntah dan berak: braken en diarree (sv cholera-achtige ziekte)

Groepspresentatie :
Mentality changes

Issue	Oorzaak	Ondersteunende factoren	Gevolg	Aanbevelingen	Programma
<ul style="list-style-type: none"> - cultuur die niet de kant kiest van vrouwen en niet transformatief is - basishnormen en waarden - open informatiestroom - transformatie waarden 	<ul style="list-style-type: none"> - patriarchale cultuur - patriarchale karakter van religie - recht dat niet gender-gevoelig is - ontwikkelingsplanning die ongelijk verdeeld en niet gender-gevoelig is - programma voor ontwikkeling van de bevolking dat niet gender-gevoelig is 	<ul style="list-style-type: none"> - onderwijs-curriculum dat niet gender-gevoelig is - cultuur wordt beschouwd als iets magisch - begrip van religie dat te exclusief en niet contextueel is - geen accurate gegevens over de regio - benadering van ontwikkeling die te politiek is, en gebaseerd op belangen van bepaalde groepen (overheidsbeleid dat geen aandacht heeft voor humanitaire belangen) - onvoldoende ‘human resources’ - media die patriarchale cultuur en geweld steunen 	<ul style="list-style-type: none"> - huiselijk geweld - huwelijk op jonge leeftijd - nauwelijks vrouwelijke ‘human resources’ - beperkte toegang van vrouwen tot de publieke ruimte - claim van juistheid m.b.t. patriarchale karakter van religie - onvoldoende toegang tot informatie, weinig transformatie - nauwelijks sociale rechten voor vrouwen - beteugeling van rechten van vrouwen 	<ul style="list-style-type: none"> - noodzaak voor het gebruik van een curriculum op basis van gender - noodzaak van contextualisering van de religie, met steun voor gender-aspecten en vrede - noodzaak voor een gelijkmatige ontwikkeling in overeenstemming met de regionale condities - noodzaak om ontwikkelingsbeleid voor vrouwen dat niet pro-gender is, te heroverwegen 	<ul style="list-style-type: none"> - capacity building van vrouwen (meisjesscholen) - ontwikkeling van religieuze inzichten vanuit het perspectief van gender en vrede (studie van het geloof) - <i>advocacy</i> van een humaner overheidsbeleid (campagne) - verspreiden van informatie en kennis over gender-gelijkheid, meer contextuele gender-studies (workshops, seminars, FGD, studie, onderzoek etc.)

Facilitator:

Na het verwerken van alle opmerkingen en verbeteringen, gaan wij een strategische agenda en aanbevelingen formuleren (team bestaande uit: Gina Rumahurwu, Abidin Wakanno, Jemeke Amahoru, Ike Rolobessy, Oliva Lasol, Ina Soselisa, Lies Marantika/Mailoa, George Corputty, Vivi Marantika/Latekay).

Capacity building voor vrouwen:

- scholen voor meisjes/vrouwen (met een curriculum waarin de volgende onderwerpen zijn opgenomen: contextualisering van gender-gevoelige religie en cultuur, culturele transformatie, transformatie van regels en beleid, recht, het thema van de noodzaak van grondrechten op basis van de diversiteit van dorpen, *home-industry* op basis van de potenties van lokale hulpbronnen)
- politieke educatie (in de context van het dorp)
- *empowerment* (economisch) van vrouwen

Advocacy (Campagnes, workshops, seminars, trainingen etc.):

- het stimuleren en ontwikkelen van “een speciale vorm” van inzet voor de rechten van vrouwen binnen de overheid (echelon II); met inbegrip van Revitalisering van de rol van PKK
- het stimuleren van dorpsreglementen die gendergevoelig zijn
- de opzet van een model van dienstverlening voor vrouwen en kinderen die slachtoffer zijn, op basis van het samenlevingsverband (Ambon en Lease)
- het ontwikkelen van een planning om in basisbehoeften te voorzien (onderwijs, gezondheidszorg, voeding, energie, economie) op basis van de diversiteit van dorpen en hun geografische ligging
- de campagne “gezond lokaal voedsel”

Research, studie en publicaties (met als thema: Adat gebaseerd op Gender Mainstreaming)

- op basis van lokale context (diversiteit)
- studies op het gebied van religie

Gezamenlijke aantekening:

Op 15 maart 2008 zal het team, onder coördinatie van Humanum, de strategische issues formuleren en aanbevelingen doen.

Bijlagen:

1. **Studie naar ontwikkelingsplanning in relatie tot grondrechten voor vrouwen** (door: Ir. Ny. Senda Titaley/Pupela, MT – planningsdeskundige & voormalig hoofd van het Planningsbureau voor de Molukken -2005, thans actief als directrice van het Peace Truth Development programma)
2. **Studie naar ontwikkelingsimplementatie in relatie tot grondrechten voor vrouwen** (door: drs. Olicia Ch. Latuconsina/Salampessy – vice-burgemeester van Ambon)
3. **Wetenschappelijke studie naar Gender Mainstreaming in relatie tot grondrechten voor vrouwen** (door drs. Feky Manuputty – docente Sociologie aan de Faculteit Sociale en Politieke Wetenschappen, Universitas Pattimura, Ambon-Maluku)
4. Leesmateriaal: “**Beschouwing (met voorbeelden) m.b.t. adatrecht bij het beheer van kustgebied en wateren in de regio**” door prof. dr. Ronald Z. Titaheluw, SH, Mhum (zie bijlagen) en Analyse-instrumenten
5. VN Resolutie 1325